

Z HISTORIE SPOLKŮ A ORGANIZACÍ ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÝCH

JAROSLAV PAUR

Existence osob se zdravotním handicapem byl vždy v historii lidstva problémem, který byl společností řešen někdy dramaticky, někdy ponecháním jedince svému, často trpkému osudu, někdy soucitem, méně již mecenášstvím, které bylo většinou pro vyvolené. Zaznamenáváme však i snahy o výchovu a vzdělávání handicapovaných. Byla to především katolická církev, kdo dělal první kroky v jejich prospěch.

První zmínka je již ze VI. století, kdy kněz John Beverley psal o výchově hluchoněmých (dílo „Lonquella per digitos“, v překladu „mluva prsty“), Pedro de Ponce. Jiní mniši řádu sv. Benedikta vychovávali ve středověku neslyšící ve Španělsku a hlavně pak francouzský abbé Charles-Michel de L'Épée, který položil základy k celé ústavní výchově neslyšících a především pak k jejich znakovému jazyku.

U nás v českých zemích to byl kněz Jan Berger, který se stal roku 1786 jedním ze zakladatelů a posléze ředitelem prvního Ústavu pro hluchoněmý v Praze. On i jeho nástupci, kněz Václav Frost či prelát Karel Kmoch vyhledávali neslyšící a pečovali o jejich blaho tělesné i duševní a byli se svými žáky v pravidelném kontaktu.

13. století – počátky péče o nevidomé

Také u nevidomých se péče soustřeďovala do rukou katolické církve. Svatý Ludvík, francouzský král, založil v Paříži již roku 1260 první špitál pro nevidomé. U nás byl prvním „Ústav pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých na Hradčanech“, založený v roce 1808. Byl spravován boromejkami, milosrdnými sestrami kongregace sv. Karla Boromejského, které „s láskou, vytrvalostí a bezpříkladnou trpělivostí ošetřovali a vychovávali slepé děti bez rozdílu náboženství a národnosti“.

Ústavní škola byla trojtřídní, vychovávala a vzdělávala nevidomé děti od 6 do 18 let. Mimo výuky psaní a čtení a předmětů – matematika, zeměpis, dějepis, přírodopis a praktické práce v domácnosti to byla hlavně řemesla: košíkářství, kartáčnictví, pletení koberců, vyšívaní, krajkářství, pletení punčoch a prádla, výroba galanterních předmětů ze skla apod.

Počátky podpůrného spolkového života

Na počátku vzniku spolků, především smyslově postižených, ale též i tělesně postižených, byly zaopatřovací a azylové ústavy pro „slepé, hluchoněmé a zmrzačené“, kolem nichž a pod jejich ochrannou záštitou se sdružovali dospělí žáci a soustřeďoval se zde i „spolkový život“. Ústavy své chovance sice vychovávaly pro život, ale v tehdejších společenských podmínkách jen těžko mohli tito lidé žít plně samostatným životem.

Společnost nebyla schopna zaručit postiženému jedinci další existenci po absolvování ústavu. Proto chovanci zůstávali ve svých ústavech i po skončení školní výuky a z ústavu vychovavacího a vzdělávacího přecházeli do ústavu zaopatřovacího. Případně byli se svými

„mateřskými“ ústavy alespoň ve styku a využívali nejrůznějších fondů a nadací při ústavech zřízených, jako byly podpůrné fondy nevidomých, neslyšících či pro válečné invalidy, provozní kapitály slepeckých řemesel apod. Jen velmi nepatrný počet odchovanců si mohl samostatně a zcela nezávisle vydělávat.

Vzniklé podpůrné spolky neslyšících a nevidomých byly svépomocnými organizacemi, pomáhajícími svým členům v udržení nezávislosti a mladým členům při zakládání vlastní existence. Účelem spolků bylo povznést členy mravně a hmotně, aby mohli žít normálním občanským životem. Jejich úkolem bylo podporovat je v nemoci, ve stáří, poskytovat jim peněžní výpomoc v případě sňatku, narození dítěte, hradit nebo přispívat na jejich účty v případě ošetření chrupu, nákladnějších léků a podobně. Své aktivity financovaly především ze sbírek, milodarů v nepatrné míře i z prodeje svých výrobků.

První podpůrný spolek byl pro neslyšící

V Českých zemích nebylo postavení neslyšících příznivější než jinde v Evropě. V první polovině devatenáctého století byly v Čechách a na Moravě jen ústavy v Praze (1786), v Brně (1832) a Litoměřicích (1858). Život neslyšících se soustřeďoval kolem těchto ústavů, zvláště pak pražského. Jeho ředitel Jan Mücke a Václav Frost dlouhodobě po vzoru ústavu pro hluchoněmé v Berlíně docházeli k úvahám vybudovat spolek neslyšících, který by pomohl ústavu v péči o sluchově postižené.

Prvním spolkem zdravotně znevýhodněných vzniklým v českých zemích byl **Spolek hluchoněmých sv. Františka Saleského** v Praze. Proč jím byl právě spolek neslyšících? Hluchota znesnadňuje způsob komunikace mluvenou řečí a omezuje tím příjem informací, vede k jejich úplné společenské izolaci. Spolek byl šestým svého druhu v Evropě. Založení spolku připravil přípravný výbor, který vznikl z podnětu prvního českého ředitele ústavu Václava Koťátka a ústavního katechety Karla Kmocha. Spoluzakladatelem spolku byl Václav Josef Wilczek, neslyšící knihvazač, později řádný učitel na pražské škole pro neslyšící.

Stanovy napsal krasopisně sám Wilczek, a to v jazyce německém, který byl tehdy úředním jazykem. Stanovy obsahovaly 28 článků (paragrafů) a byly odeslány dne 8. května 1868 pražskému policejnímu ředitelství, které je schválilo výnosem z 22. května 1868. Ustavující schůze – valná hromada – nového spolku se konala v září téhož roku a zvolila předsedou spolku Václava Wilczeka, který jím zůstal až do své smrti. Od založení spolku neslyšících se obecně odvíjí spolková činnost zdravotně postižených v českých zemích.

Myšlenky, které spolek uskutečňoval, byly humánní a pokrokové. Domáhal se zavedení povinné školní docházky pro neslyšící a zřízení školy pro učně, staral se o zvyšování kulturní úrovně neslyšících, finančně je podporoval v nouzi, nezaměstnanosti a nemoci. Cílem bylo, osvobodit neslyšícího člověka od hospodářské závislosti a společenské izolace, uvolnit jeho tvůrčí síly k všeobecnému prospěchu.

Vznikají další spolky pro neslyšící

Spolek hluchoněmých sv. Františka Saleského v Praze byl až do roku 1914 jediným svého druhu na celém území Čech, Moravy a Slezska. Stal se vzorem pro všechny ostatní spolky, které byly u nás později zakládány ve velkých městech. V roce 1914 byl založen v Českých Budějovicích další podpůrný spolek neslyšících. Byl pojmenován „Jirsík“ na památku zakladatele uvedeného Ústavu pro hluchoněmé biskupa Valeriána Jirsíka. Postupně vznikaly další podpůrné spolky: v roce 1917 plzeňský „OUL“ a v roce 1918 podpůrný spolek v Hradci Králové. Ukončení první světové války bylo impulsem ke vzniku dalších spolků. V roce 1919 byl založen z popudu učitelského sboru Ústavu pro hluchoněmé v Ivančicích Český spolek hluchoněmých v Brně.

Brněnský spolek byl od svého založení velmi aktivní při opatrování zaměstnání a ubytování. Celá řada neslyšících žila v tehdejší době v otřesných podmínkách v příbytcích vyhloubených v Pisárkách ve skalách. To bylo impulsem pro spolek – zřídit vlastní útulnu a noclehárnu. Z výtěžků darů, sbírek byl zakoupen pozemek a především svépomocí postavena v Králově Poli ubytovna. V roce 1933 dochází z popudu spolku k ustavení Družstva hluchoněmých obuvníků a krejčích“. Pro nedostatek zakázek zaniklo v roce 1937.

Národnostní spolků pro neslyšící

Až do roku 1920 byly podpůrné spolků utrakvistické. To znamená, že jejich členem se mohl stát každý sluchově postižený bez ohledu na to jaké je národnosti, zda české či německé. Ovšem rozpadem rakouské říše se začali neslyšící oddělovat podle národnosti a v jednom případě i podle náboženství (Židovský spolek hluchoněmých v Praze). Znamenalo to další drobení již tak malých organizací, které oslabovalo jejich sílu a schopnost něco prosadit. Proto se čeští i němečtí neslyšící snažili vytvořit celostátní organizace. V roce 1920 byla založena Ústřední péče o hluchoněmé. Měla poskytovat rady v otázce učňovských míst, práce a společenského postavení neslyšících.

Velmi záhy její činnost prakticky zanikla. V roce 1921 vznikl z iniciativy českých spolků Svaz československých spolků hluchoněmých a nedlouho potom vytvořili německé spolků Státní svaz německých hluchoněmých v ČSR se sídlem v Litoměřicích. Spolupráce těchto dvou organizací nebyla vždy nejlepší. Zájmy národnostní, především v německém svazu, převládaly nad zájmy zlepšit život neslyšících.

Spolků pro neslyšící různého zaměření

Vedle podpůrných spolků byly po roce 1918 zakládány spolků sportovní, turistické a divadelní. Byly to ovšem spolků s velmi malým počtem členů. Část z nich stála mimo oba celostátní svazy. Tato nejednotnost způsobovala, že svazy nemohly na veřejnosti vystupovat jako mluvčí všech československých neslyšících a jejich význam byl velmi malý.

V roce 1925 se uskutečnil v Plzni sjezd Československého svazu spolků hluchoněmých. Nevedl však k vytvoření stabilní a státem respektované organizace. Tento stav nejednotnosti trval až do vzniku Protektorátu Čech a Moravy. V průběhu druhé světové války byla spolková činnost zakázána a neslyšící se scházeli příležitostně v restauracích. Roztříštěnost, hašteřivost, osobní animozity provázely celé období spolkové činnosti neslyšících k jejich škodě. Svým způsobem je to i důsledek komunikační izolace vůči komunitě slyšících.

První spolek pro nevidomé

Popud k založení spolku vycházel ze zkušenosti, že nevidomí, kteří se v ústavu vyučili řemeslu nebo ladění klavírů či se profesionálně věnovali hudbě, měli velký problém s praktickým uplatněním pro velkou konkurenci. Bezprostřední podnět proto dal nevidomý hudebník a ladič klavírů Antonín Růžička. S několika přáteli vytvořil přípravný výbor, který zpracoval stanovy spolku s názvem **Podpůrný spolek samostatných slepců pro české země** (PSSS). Ustavující schůze byla 18. června 1902 za účasti patnácti zakládajících členů a ihned přijala stanovy, které zdůrazňovaly nepolitický charakter spolku. Předsedou byl zvolen iniciátor Růžička.

Těžké začátky spolku

Spolek si dal za úkol dokázat, že nevidomí mohou v životě obstát samostatně, že životní neúspěchy některých není třeba řešit řízováním azylů pro všechny. Spolek neměl však

zvláštní podporu ústavů pro nevidomé. Někdy dokonce svým chovancům vedení ústavu zakazovalo, aby se stali členy PSSS. Takzvaní dobrodinci jej chápali jako utopii. Hlavní ideu některých ústavů vyjadřovalo heslo „péče o slepce od kolébky až do hrobu“. V praxi to znamenalo upřít nevidomým právo na samostatný život a shromažďovat je do několika specializovaných azylů, kde přežívali a psychicky strádali.

Nový spolek spoléhal na skromné podmínky své existence a neměl v úmyslu dávat získané finanční prostředky na vydávání oslavných spisů a drahou výzdobu svých zařízení, což vedení ústavů nechápalo. Spolek s nimi musel zápasit. Ve Spolku panovalo přesvědčení, že prvotní je zajišťovat nevidomým práci a starat se o dostatek pracovních příležitostí. Prosazovat konkrétní sociální opatření. Soucit a ponižující dar z milosti, „péče od kolébky do hrobu“ mu byly cizí.

PSSS od svého začátku zápasil přirozeně s nedostatkem finančních prostředků. Bez nich nebylo možné uvažovat o otevření vlastních dílen. Pořádá proto koncerty nevidomých hudebníků, přednášky, propagační výstavy výrobků nevidomých řemeslníků, ženských ručních prací a také sbírky.

V době založení spolku existovali tři výchovné ústavy pro slepé. Dva z nich v Praze a jeden v Brně. Ústavy vychovávaly slepce „pro život“, ale ve skutečnosti přecházeli chovanci z ústavu výchovného do ústavu zaopatřovacího. Nebo byly poslány na „obtíž“ obcím či příbuzným.

První slepecké dílny

Na sklonku první světové války přikročil Spolek k budování prvních slepeckých dílen, vedených samotnými nevidomými. V dílnách bylo zaměstnáno přes 40 nevidomých, mnozí z nich ženatí s rodinami. V roce 1925 byla postavena slepecká domovina v Nových Vysočanech, kde nalezlo zaměstnání na 60 slepců i s rodinami. Po otevření výrobních dílen přikročil Spolek k intenzivní propagaci slepeckých výrobků. Byly pořádány výstavy a bazary slepecké práce v různých místech republiky k seznamování veřejnosti s pracemi nevidomých.

To však vše nemohlo stačit na to, aby všichni se nevidomí mohli zapojit do práce. Spolek hledal pro ně práce v různých výrobních podnicích. Tak např. 40 žen pracovalo u firmy Baťa ve Zlíně, byť měly problémy s intenzivní pásovou výrobou. Další pak v ČKD, Tabákové režii a jinde.

První celostátní sjezd

V roce 1927 uspořádal Spolek „První celostátní sjezd slepců“, kterého se zúčastnilo přes 400 nevidomých delegátů ze všech končin republiky. Přítomni byli zástupci slepeckých organizací z mnoha jiných evropských států a jeden japonský slepec. V programu prvního dne se vedle běžných sjezdových záležitostí setkáváme s projevy zahraničních hostů, s vystoupením zástupců veřejných úřadů a s referáty k otázkám, jejichž řešení přísluší vládě, zemím, okresům a obcím samosprávám. Projednávaly se otázky školství, zdravotnictví, sociální péče a reformy hospodářského postavení slepců. Druhý den se pronášely referáty, vedly debaty a připravovaly rezoluce o otázkách, které „mohou slepci rozřešit sami za pomoci dobročinnosti“. Byly to otázky: slepá žena, slepý řemeslník, živnostník, obchodník, slepý hudebník, slepý inteligent, esperanto mezi slepci, centrální organizace slepeckých spolků a slepeckého hnutí v ČSR.

Rezoluce, které tehdy ze sjezdu vzešly, žádaly kromě jiného právo na práci a lidské pochopení. V průvodu Prahou byly nesené standarty, ve kterých byla napsána hesla, jako: Slepí chtějí pracovat, Dáte-li slepcům práci, dávejte jim světlo, aj.

Po sjezdu se sloučili moravští slepci se slepci českými a utvořili celostátní „Podpůrný spolek samostatných slepců pro Československou republiku“ s pobočnými spolky v Brně a Ústí nad Labem; současně se začalo jednat o utvoření pobočného spolku na Slovensku.

Vznik Odboru pro slepecký tisk český

Úplné počátky českého slepeckého tisku jsou spojeny se **Zemským spolkem pro výchovu a opatrování slepců v království Českém** (ústavem, nebyl to podpůrný spolek s členy). Od roku 1909 byl Karel Emanuel Macan, nevidomý hudební skladatel a pedagog, členem Zemského spolku. Na jeho podnět vznikl při výboru spolku v roce 1915 **Odbor pro slepecký tisk český**. Při spolku brzy vznikly různé komise, později i komise redakční s Macanem v čele. Bylo vytvořeno početné představenstvo. Záměrem bylo, že časopis bude tištěn ve spolupráci s Klárovým ústavem, který jako jediný ze tří pražských ústavů vlastnil moderní sázecí a lisovací zařízení pro tisk braillovým písmem. Jelikož Macan v tomto ústavu vyučoval, nebylo obtížné získat u vedení ústavu souhlas.

Již během jednoho roku (1916) vydal Odbor pro slepecký tisk český první ročenku **Jitřenka**. Časopis Zora začal vycházet v roce 1917. Současně vycházely i přílohy. Jako první přílohu vydal v jednotlivých sešitech Klíč k Brailleovu notopisu (1917) a další přílohy.

Vznik spolku Český slepecký tisk

Jakmile se vydavatelská činnost rozrostla, objevila se nutnost z Odboru pro český tisk vytvořit samostatný spolek. Vznikl v roce 1918 s názvem Český slepecký tisk.

Staral se o založení vlastní tiskárny. Pro lepší koordinovanost činnosti byly ustaveny čtyři pracovní odbory: knihovni, redakční, agitační a muzejní. V roce 1941 vznikl odbor pro přesy hudebnin z běžného písma do bodové hudební notace.

Pro nedostatek peněz rozvinul spolek rozsáhlou charitativní akci. Protože ze strany státu byla finanční podpora nepatrná, bylo nutné na vydávání časopisů získávat peníze od jednotlivců nebo korporací či podniků. Rozesíláním žebračenek v podobě pohlednic se pokračovalo i po druhé světové válce. Spolek Český slepecký tisk vykonal pro kulturu českých nevidomých velmi mnoho. Časopis Zora se svými zájmovými přílohami si předplácelo stále více čtenářů. Od původně společenských informací přešla Zora k uveřejňování příspěvků zabývajících se problematikou nevidomých, jejich zájmů, kulturní činnosti, vlastní literární tvořivosti nevidomých, novinek všeho druhu a jiných. Později vzniká zvuková verze, posléze v současné době i verze digitální. Dále vznikla verze časopisu ve zvětšeném tisku pro slabozraké a ještě později verze ve zvukové podobě.

Vznik Svazu samostatných slepců a ústavů

Snahy o sjednocení všech spolků pro nevidomé vedly z popudu Macana v roce 1923 ke vzniku **Svazu slepeckých spolků**. Jeho činnost nebyla z počátku výrazná. Až v roce 1934 se k jeho činnosti připojily i ústavy pečující o nevidomé. Spolek se přejmenoval na **Svaz samostatných slepců a ústavů**. Jeho činnost přetrvala i po roce 1945.

Spolky tělesně postižených

V roce 1913 vznikl z podnětu Prof. MUDr. Rudolfa Jedličky **Spolek pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků v Praze**. Spolek v zápětí založil léčebné, vzdělávací a sociální zařízení – dnešní Jedličkův ústav. Smyslem bylo dát hendikepovaným dětem možnost odborného léčení, vzdělání včetně profesního a možnost pracovního uplatnění. V dílnách ústavu vznikaly řemeslné výrobky, jejichž prodej přispíval k financování zařízení. Spolek byl činný

až do roku 1948, kdy došlo ke znárodnění soukromých institucí a ztratil jako provozovatel ústavu svůj význam. Rozpuštěním zanikl.

Vznik spolku Družina československých válečných poškozců

Z iniciativy válečného invalidy Ondřeje Kypra byl 1. června 1917 založen v Pardubicích časopis **Nový život** s myšlenkou sjednotit české válečné i civilní invalidy v jednu celonárodní organizaci, která se bude zabývat vrácením se válečných invalidů do běžného a pracovního života. Výzva měla nebývalý ohlas. Ještě na podzim roku tohoto roku se konaly v Čechách přípravné konference. Vše vyvrcholilo dne 6. ledna 1918, kdy se v Obecním domě v Praze konal první sjezd **Družiny českých invalidů ze zemí Koruny svatováclavské**. Později byla změněna na **Družinu československých válečných poškozců**. Družina byla založena jako spolek nepolitický, svépomocný, sledující cíle humánní a mírumilovné poslání. Hlavní zásadou a programem organizace Družiny bylo vrátit válečné invalidy po ztrátě zdraví a končetin zpět k užitečné práci dle zbytku jejich sil a schopností.

V prvé řadě to byl boj o požitkový zákon, kterým by byly zaručeny zákonné nároky na důchody, protězy, léčení a zaopatření zaměstnání nebo existence. Družina vybojovala též výnos o přednostním právu válečných poškozců na prodejní obsluhu trafik a tím hmotně zabezpečila tisíce nejpotřebnějších z nich. Z iniciativy Družiny bylo také docíleno přednostního práva při pozemkové reformě k získání pozemků, které v hodně místech bylo využito válečnými invalidy. Bezúročnými půjčkami bylo umožněno tisícům válečných poškozců, že se mohli osamostatnit nebo rozšířit své živnosti. Od roku 1924 se domáhala Družina zákona o povinném zaměstnávání invalidů především ve státních podnicích a požadovala pro ně i daňové úlevy.

Ze stanov Družiny československých válečných poškozců:

- Spolek je obecně prospěšný, nepolitický. Sídlem spolku je Praha. Jednací řeč česká a slovenská. Působnost spolku se vztahuje na celou Československou republiku.

Účel spolku:

- Sdružit všechny válečné poškozence v Československé republice v jednotnou, zájmovou, svépomocnou organizaci.
- Poskytovat členům právní ochranu pokud jde o jejich hmotné a duševní zájmy odpovídající stanovám spolku.
- Starat se o zákonnou úpravu státní sociální péče o válečné poškozence, rozšířit tuto péči i na členy jejich rodin.
- Pečovat o bezplatné poskytování veškerých léčebných a ortopedických pomůcek a poskytnutí bezplatné jízdy za tímto účelem.
- Pečovat o další ošetřování nemocných a domáhat se úhrady pro choré v domácím léčení či opatrování z veřejných prostředků.
- Pečovat o umístění absolventů různých kursů v podnicích státních a soukromých, zprostředkovávat pro ně služby a práci.
- Domáhat se prvenství a přednostního práva pro válečné poškozence při veškerém zadávání živnostenských prací, obchodů a služeb.
- Pečovat o hygienicky zařízené byty, event. celé domy invalidní a vdovské ve velkoměstech a podporovat družstevní stavebnictví válečných poškozců.
- Založit a udržovat vlastní podpůrné fondy, jejichž účelem bude podpora členům v případě neštěstí, nemoci a úmrtí.
- Zakládat svépomocná, prodejní, výrobní a výtěžná družstva válečných poškozců.
- Domáhat se zastoupení na všech úřadech pro péči o válečné poškozence v Československé republice a domáhat se součinnosti při řešení jejich problémů.

Družina válečných poškozců byla významnou organizací v péči o tělesně postižené jak do roku 1939, v omezené míře v době okupace, tak v období 1945–1952. Měla své pobočky v krajích a své sídlo pak ve vlastní budově v Praze-Karlíně. Bohužel její rozsáhlý a cenný archiv byl nenávratně zničen při povodni v roce 2002.

Družina válečných poškozců ukončila svým rozhodnutím činnost rozchodem členské základny v roce 1952. Stalo se tak na politický nátlak Ústředního akčního výboru Národní fronty. Zdravotně postiženým členům bylo umožněno vstoupit do nově založeného Svazu československých invalidů.

Jednota tělesně vadných v Brně

Založena v roce 1931 v Brně. Jejím zakladatelem a dlouholetým předsedou byl Hanuš Hladký. Ten i přes své těžké tělesné postižení navštěvoval v dětství a mládí běžné školy. Tato včasná integrace do zdravé společnosti a nezatíženost ústavní výchovou mu dopomohla k významnému pracovnímu postavení vrchního účetního Učitelské záložny v Brně. Dospěl k poznání, že ústavní výchovou nejsou vyřešeny všechny problémy tělesně postižených, a to ho vedlo k založení spolku Jednota tělesně vadných v Brně, ve zkratce **Jetěva**.

Pod jeho obezřetným vedením se Jetěva rozrůstala a stala se významnou složkou invalidního hnutí na Moravě. Vybudovala několik výrobních podniků a Domov tělesně vadných v Brně. Spolek ukončil svou činnost rozhodnutím členské schůze 5. prosince 1949 vstoupit do Ústřední jednoty invalidů se sídlem v Praze. Tehdejší předseda Jetěvy Bedřich Leinweber se stal pak významným funkcionářem Svazu československých invalidů, intenzivně a osobně se podílel na rozvoji činnosti neslyšících, nevidomých a tělesně postižených v Brně.

Organizace zdravotně postižených v letech 1945–1949

Po skončení druhé světové války obnovily v plném rozsahu svou činnost prakticky všechny spolky zdravotně postižených. Většina si uvědomovala, že roztržičnost spolků omezuje možnosti. Tak např. z iniciativy Podpůrného spolku samostatných slepců vznikla na podzim 1948 jednotná organizace – Ústředí československých slepců. Organizace od tehdejšího primátora hlavního města Prahy dostala za svůj vybombardovaný objekt v Praze Vysočanech dům v Krakovské ulici v centru Prahy.

Obdobně tomu bylo i u neslyšících. Vznikl Ústřední svaz neslyšících v Praze s cílem sjednotit 16 spolků neslyšících a v té době i nedoslýchavých do jedné organizace. Ústředí mělo významnou politickou podporu. Jejich představitele J. Bažila, J. Pivoňku a J. Zemana přijal v roce 1947 prezident Dr. Eduard Beneš. Svaz vydával vlastní časopis ABC neslyšících. Nejednotnost neslyšících, jejich vzájemné sympatie a antipatie, ale i osobní zájmy se projeví i v této době. Menší skupinou jiných pražských neslyšících byla obnovena činnost spolku Ústřední péče u hluchoněm v ČSR. Organizace však neměla významnou politickou podporu.

V roce 1945 vznikla **Ortěva – Jednota tělesně vadných v Československu**. Od svého počátku usilovala o sjednocení všech tělesně postižených v republice. Početná skupina tělesně postižených především válečných invalidů byla organizována v Družině válečných poškozců. Ortěva sdružovala ostatní tělesně postižené. Zakládala místní organizace a organizovala vedle konkrétní pomoci těžce tělesně postižením i pracovní příležitosti, především v domácí práci. Vydávala svůj vlastní časopis Ortěva. V roce 1948, kdy se její členská základna rozrostla na tři tisíce členů, navrhla Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty sloučení veškeré péče o tělesně postižené do jedné celostátní organizace. Návrh byl jedním z impulsů pro vznik jednotné organizace invalidů.

Slučování organizací zdravotně postižených po roce 1948

Stále se opakující snahy o sjednocení roztržštěných spolků podle jednotlivých skupin zdravotně postižených vedly po únoru 1948 i k politickým úvahám o vytvoření jedné jediné organizace invalidů. Tento záměr se nesetkal u řady spolků s pochopením. Některé je však i podporovaly s přesvědčením, že velká organizace bude lépe prosazovat potřeby zdravotně postižených. O sjednocení všech rozhodlo politické rozhodnutí. V té době se sjednocení netýkalo velmi politicky silné Družiny válečných poškozenců. Sjednocování vedl Ústřední akční výbor Národní fronty. Spolky neměly moc na výběr. Ve své podstatě šlo o buď a nebo! Všechny byly dány svými volenými orgány do likvidace. Likvidační majetkovou podstatu předávaly nově vzniklé Ústřední jednotě invalidů.

Vznik Ústřední jednoty invalidů

Ústřední jednota invalidů (ÚJI) byla založena na slučovacím sjezdu valně většiny tehdejších spolků zdravotně postižených ve dnech 25. a 26. června 1949. Přítomni byli zástupci více jak 30 spolků nevidomých, sluchově postižených a tělesně postižených. Výkonný výbor ÚJI měl 66 členů. Zastoupení tělesně postižených, sluchově postižených a nevidomých bylo sice paritní (tj. stejný počet hlasů za každou skupinu postižených), ale rozhodující slovo měli delegovaní zástupci ministerstev práce a sociálních věcí, zdravotnictví a školství, a dále pak zástupci Revolučního odborového hnutí, Československého svazu mládeže, Československého červeného kříže a Svazu protifašistických bojovníků. Zřejmě se politické vedení státu bálo, aby se z organizace nestalo nátlakové sdružení a nesourodost a požadavky jednotlivých skupin nevedla k vnitřním sporům.

Do ÚJI vstoupily se svou majetkovou podstatou tyto spolky, přičemž celá řada dalších malých spolků zanikla:

- Česká ústřední péče o slepé v Praze,
- Český slepecký tisk v Praze,
- Podpůrný spolek samostatných slepců v Brně,
- Spolek péče o slepé v Brně,
- SOČNĚ – Spolek nevidomých esperantistů v ČSR v Praze,
- Ústřední spolek židovských hluchoněmých a nedoslýchavých v Praze,
- Efeta – spolek nedoslýchavých v ČSR v Praze.
- Likvidační bilance Ústřední jednotě zaslaly:
- Podpůrný spolek hluchoněmých v Ostravě,
- Středomoravský podpůrný a vzdělávací spolek hluchých ve Valašském Meziříčí,
- Ortěva – Organizace tělesně vadných v ČSR v Praze.
- Svaz slepeckých spolků a ústavů v ČSR v Praze,
- Podpůrný spolek samostatných slepců pro ČSR v Praze,
- Moravská péče o slepé v Brně,
- Domovy a dílny slepecké v Ústí nad Labem,
- Jetěva – Jednota tělesně vadných v Brně,
- Podpůrný spolek civilních invalidů v Brně,
- Československý ústřední svaz neslyšících v Praze,
- Ústřední péče o hluchoněmé v ČSR v Praze,
- Podpůrný spolek hluchoněmých SFS v Praze,
- Spolek pražských neslyšících v Praze,
- Spolek pro péči o hluchoněmé v Praze,
- Východočeský podpůrný spolek hluchoněmých v Hradci Králové,
- Spolek neslyšících v Ostravě,
- Podpůrný spolek hluchoněmých v Lipníku nad Bečvou,

- Ústřední jednota hluchoněmých pro Moravu v Brně,
- Podpůrný spolek pro hluchoněmé, škole odrostlé v Ivančicích,
- Spolek pro péči o vadné v Brně,
- Svaz rodičů dětí hluchoněmých v Praze.
- Podpůrný spolek hluchoněmých „Jirsík“ v Českých Budějovicích,
- Podpůrný spolek hluchoněmých „OUL“ v Plzni,
- Spolek neslyšících v Gottwaldově.

Do ÚJI vstoupily i spolky na Slovensku, např.:

- Spolek pro starostlivost o telesne chybných na Slovensku v Bratislavě,
- Spolek pro starostlivost o nevidomých na Slovensku v Bratislavě,
- Slovenský podporný spolek hluchoněmých v Trenčíně.
- Považský podporný spolek hluchoněmých v Bratislavě.

V této části je nutné se stručně zmínit o některých zvláštностech stanov ÚJI v roce 1949. V ÚJI byly vydány dvojce stanovy. Jedny pro okresní jednoty a druhé pro Ústřední jednotu invalidů. Okresní jednoty byly chápány jako pobočné spolky ÚJI. Neexistovaly krajské články, pouze tzv. poradní sbory v krajích. Okresní jednoty se členily na místní skupiny (základní organizace). Zájmové odbory (skupiny) sluchově, tělesně a zrakově postižených se tvořily při okresních jednotách. Zvláštností bylo, že na valných shromážděních (členských schůzích základních organizací) místních skupin se členové mohli účastnit jednání a rozhodování buď přímo, nebo se mohli dát zastoupit jiným členem místní skupiny. Potom jednomu členu patřilo tolik hlasů, kolik členů zastupoval. Platila zásada, jestliže se na schůzi v určenou hodinu nesejde potřebný počet členů, koná se schůze o půl hodiny později bez ohledu na počet přítomných, a pak se usnáší prostou většinou.

Členové ÚJI byli přijímáni jako

- a) řádní – osoby postižené;
- b) činní – osoby starající se o postižené, včetně odborného personálu, dále ti, kteří přešli do ÚJI z bývalých spolků a nebyli postižení;
- c) přispívající – osoby, které pomáhaly peněžitými příspěvky, nebo pracovaly v bývalých spolcích;
- d) čestní – za mimořádné zásluhy, nebo čestní členové orgánů ÚJI.

Samostatné stanovy byly přijaty pro Ústřední jednotu invalidů. Měla působnost celostátní, s existencí Slovenského výkonného výboru s vymezenou činností na specifické pracovní záležitosti. Slovenský výkonný výbor tvořili všichni slovenští členové ústředního výkonného výboru ÚJI a členové slovenských zájmových komisí.

Z činnosti Ústřední jednoty invalidů

Především to byla nutnost změnit od základu charakter spolků sloučených do Ústřední jednoty invalidů. Na místě dřívějších charitativních spolků vybudovat organizaci novou. Přesvědčit i mnohé invalidy, že cílem jejich života je tvořivá práce v prospěch všech. Byla tu také nutnost překonat nedůvěru veřejnosti a neustále přesvědčovat i dokazovat, že invalidé jsou schopni na pracovních místech pro ně vhodných dosáhnout stejných a často i větších pracovních úspěchů, než lidé zdraví. Cílem bylo povznést kulturní i hmotnou úroveň všech československých invalidů.

Hlavním oborem činnosti ÚJI od jejího vzniku bylo vyhledávání pracovních příležitostí pro invalidy a začleňování osob se sníženou pracovní schopností do práce. Během necelých

tří let trvání ÚJI byly na podkladě jejich akcí začleněny tisíce invalidů do nejrůznějších pracovních oborů.

ÚJI účinně pomáhala při založení výrobního družstva invalidů DRUTĚVA, které zaměstnávalo v roce 1952 přes 1 000 těžkých a středních invalidů, a nezapomnělo ani na osoby se zbytkovou pracovní schopností.

Nemenší pozornost věnovala ÚJI také činnosti osvětové, vzdělávací a kulturní. Vydávala časopis Zpravodaj, kterým byli členové informováni o všem, co se života invalidů týká. Pro informaci nejširší veřejnosti je vydáván časopis Práce invalidů, který publikoval všechny invalidní otázky zajímající veřejnost a upozorňoval na vynikající pracovníky z řad invalidů, aby vyvrátil nedůvěru některých činitelů k zaměstnávání invalidů. Kromě těchto časopisů je pravidelně dvakrát měsíčně vydáván Braillovým písmem časopis Zora s několika přílohami.

Ve vlastních rekreačních střediscích prováděla ÚJI rekreaci svých členů s přihlédnutím k potřebám nejrůznějšího postižení.

ÚJI se také věnovala i studiu a řešení problémů výroby ortopedických pomůcek a sama prováděla pokusy s různými materiály a konstrukcemi protéz i podpěrných přístrojů. Pro motorová vozidla invalidů získal ÚJI zvláštní možnost čerpat zlevněný barevný benzín. Pro invalidy přidělovala zvláštní parkovací znaky s možností parkovat s vozidly na místech, jež byla jinak z parkování vyloučena. Obstarávala pro své členy motorové vozíky, motory do nich, náhradní díly, prováděla doškolovací kurzy pro invalidní motoristy, radila v adaptačních úpravách řízení motorových vozidel, sloužila členům při havárii a poruchách, prováděla ve vlastních dílnách konstrukce prototypů a zdokonalovacích úprav invalidních vozidel a kromě toho půjčovala invalidům mechanické a pokojové vozíky pro nemocné.

Pro nevidomé opatrovala ÚJI vodící psy, bílé hole, průkazky na snížené jízdné a ve slepecké tiskárně tiskla slepecké knihy, noty a časopisy pro školní mládež.

Z Ústředí čs. slepců převzatá Slepecká Macanova knihovna měla pro své čtenáře k dispozici o na 9 000 svazků nejrůznějšího obsahu zábavného i poučného a Ježkova knihovna hudební sloužila slepým hudebníkům svými téměř 10 000 svazky not a hudebně teoretických děl. Hudební díla, která nešlo vydat slepeckým tiskem proto, že o ně byl malý zájem, byla ručně přepisována za nízký honorář pro hudebníky, kteří je potřebovali.

Přípravný výbor Svazu československých invalidů

V počátcích padesátých let byly v Československu dvě silné organizace zdravotně postižených – Ústřední jednota invalidů a Družina válečných poškozenců. Politickým cílem byla jedna jediná společná organizace invalidů, lépe politicky kontrolovatelná.

Dne 1. dubna 1952 se ustavil na půdě Ústředního akčního výboru Národní fronty přípravný výbor **Svazu československých invalidů**. Ustavující schůzi předsedal předseda Národního shromáždění Československé republiky a generální tajemník Ústředního akčního výboru Národní fronty Dr. Oldřich John. Všichni mluvčí dosavadních organizací invalidů prohlásili, že od samého počátku vytváření nové jednotné organizace budou spolupracovat v přátelském duchu, plně se zapojí do práce nové organizace. Nutno poznamenat, že vstupu do jednotné organizace invalidů se bránila Družina válečných poškozenců. Obávala se, že sloučením přijde o výhody svých členů a řada pozůstalých rodinných příslušníků pak i o členství.

Na ustavující schůzi byl za předsedu přípravného výboru jednomyslně zvolen JUDr. Rudolf Tyl, dosavadní úřadující místopředseda Ústřední jednoty invalidů.

Vznik Svazu československých invalidů

Ustavující sjezd Svazu čs. invalidů se konal 7. června 1952 za účasti 143 delegátů z řad sluchově, tělesně a zrakově postižených. Nově byl přijata skupina postižených civilizační-

mi chorobami, tj. kardiaci, diabetici, astmatici apod.. Stanovy zaručovaly paritní zastoupení všech čtyř skupin v orgánech Svazu. V orgánech již nebyli zástupci resortů a jiných organizací. Autonomie jednotlivých druhů postižení byla garantována v ústředních sekcích, které navrhovali k řešení specifickou problematiku jednotlivých skupin postižení. SČSI byl organizací celostátní, na Slovensku fungoval Slovenský výbor SČSI.

Do roku 1967 proběhlo pět celostátních sjezdů SČSI, které řešily aktuální problematiku všech skupin invalidů v oblasti ekonomické, sociální a politické. Sjezdy Svazu čs. invalidů se konaly vždy až po závěrech sjezdů KSČ, na jejichž usnesení se vždy ve svých programových cílech odvolávaly.

K upřesnění stanov došlo v roce 1956. Je v nich sjednoceno členství se stejnými právy a povinnostmi. Zůstává omezené přijetí za členy osoby pečujících o zdravotně postižené. Vznikají krajské výbory, zájmová ústředí čtyř skupin zdravotního postižení k řešení odborných problémů a potřeb. Jsou ustanoveny krajské zájmové výbory.

Při okresních výborech SČSI nebyly utvořeny zájmové orgány jednotlivých skupin postižených a tato problematika nebyla pro práci okresních výborů specifikována vůbec. Základní organizace se vytvářely smíšené a podle postižení a to striktně na územním principu, tj. v rámci územního celku – okresu. Uspořádání bylo krajně nevýhodné pro smyslově postižené v místech, kde jejich soustředění bylo malé. Styk a společná činnost se stejně postiženými z jiných okresů byla v rámci Svazu prakticky nemožná. V obcích, kde nebyly zřízeny základní organizace, bylo možné zřizovat důvěrníky. Takového důvěrníka mohl okresní výbor jmenovat i v závodech, dílnách, kde byl soustředěn větší počet invalidů.

Stanovy z roku 1965 ruší omezení v přijímání za členy Svazu z řad odborníků a osob pečujících o zdravotně postižené, avšak průvodcům nevidomých bylo omezeno právo být voleni do orgánů Svazu. Sekce jako pomocné orgány jsou již zakotveny i při okresních výborech.

Popírání existence různorodých specifických zájmů a potřeb čtyř hlavních skupin zdravotního postižení především v nižších organizačních jednotkách, vedlo ke stagnaci v činnosti organizace, ke ztrátě přitažlivosti, snížení autority. Řešení se ovšem z politického hlediska nemohlo nalézt v popření stávající monolitní organizace, co by v samé podstatě narušilo prosazovaný princip výstavby jednotné organizace. Zakládáním se stala teze demokratického centralismu, jako vždy bylo potřeba prosadit politickou vůli. Důsledkem monolitní jednoty byla – formální jednota.

Organizační struktura Svazu čs. invalidů od r. 1969 do r. 1990

S Pražským jarem se začaly uvolňovat i poměry v SČSI. Na jaře roku 1969 se po bouřlivých diskusích a jednáních mění dosavadní struktura organizace. V důsledku federalizace státu vznikaly i federální orgány a národní orgány v rámci ČSSR. V roce 1969 byly vydány Stanovy **Federace čs. invalidů** a stanovy Českého sdružení svazů invalidů. Obdobně tomu bylo na Slovensku. Na jejich základě jsou v obou republikách vytvářeny **Svazy tělesně, sluchově, zrakově a vnitřně postižených** s vlastními stanovami. Národní Sdružení Svazů invalidů řídilo krajské výbory Sdružení a jejich prostřednictvím pak okresní výbory.

Svazy mohly spolupracovat přímo se státními a jinými orgány a institucemi ve všech specifických otázkách, rozvíjet mezinárodní styky v souladu se směrnicemi Federálního výboru. Po dohodě s ústředním výborem Sdružení mohli vytvářet vlastní účelová zařízení a ucházet se o vydavatelská oprávnění, spravovat své jmění a hospodařit podle vlastního rozpočtu. Svazy měly svůj administrativní aparát v čele s tajemníkem. Předsedové Svazů byli současně místopředsedy Sdružení. Pro Svazy byla závazná usnesení ústředních orgánů Federace a Sdružení, která se týkala zejména společných zájmů, politickovýchovné práce,

zahraničních styků a základních hospodářsko-finančních otázek. Společné administrativní činnosti Svazů tj. vedení účetnictví, personalistiku, právní otázky apod. zabezpečovalo pro Svazy Sdružení. To také přímo řídilo krajské výbory a jejich prostřednictvím okresní výbory.

Vznik Svazu invalidů v České a Slovenské republice

Na 7. sjezdu Sdružení svazů invalidů Svazu v roce 1974 dochází k velmi podstatným zásahům do organizační výstavby. Na politický nátlak jsou pozitivní změny dosažené v roce 1969 označeny za snahu rozbití jednotné organizace. Celá organizace mění název na **Svaz invalidů**. Je posílena myšlenka jednoty Svazu zrušením jednotlivých Svazů podle postižení a vytvořením **Svazu invalidů v ČSR a v SSR** s posílením úlohy federálního výboru. Místo specifických Svazů jsou vytvořeny při řídicích orgánech Svazu Rady sluchově, tělesně, vnitřně a zrakově postižených k řešení specifických problémů.

Každý ze tří orgánů Svazu (federální a dva národní) má paritně volený ústřední výbor, předsednictvo a sekretariát jmenovaný z vedoucích pracovníků aparátu organizací. V čele organizace je předseda a místopředsedové jednotlivých rad. V čele aparátu stojí vedoucí tajemník.

Federální výbor a jeho orgány byly voleny podle zásady národnostního poměrného zastupování (18 Čechů, 14 Slováků, 1 člen národnosti německé, 1 maďarské, 1 ukrajinské, 1 polské). Paritní zastoupení jednotlivých skupin postižení tím ovšem nesmělo být porušeno.

Tak např. nesmělo být přijato usnesení prostou většinou hlasů v orgánech při změně organizační struktury, při schvalování plánu, rozpočtu a hospodaření s majetkem, při změně výkladu Stanov. Ve federálních orgánech mohla požádat nadpoloviční většina členů jedné republiky o oddělené hlasování.

Podstatnou změnou stanov z roku 1974 bylo i zrušení krajských výborů a přechod na dvoustupňové řízení s novými nároky na celý systém řízení z ústředního výboru do okresů a z okresů do základních organizací. Na Slovensku byl přechod na dvoustupňové řízení uskutečněn již v roce 1969.

Zrušením Svazů sluchově, tělesně, vnitřně a zrakově postižených v roce 1974 byla utluмена samostatnost v rozhodování v ekonomických a organizačních otázkách. Na druhé straně se již méně dotkla rozvoje specifických potřeb a činností jednotlivých skupin postižených. Své návrhy, požadavky např. v protetiké péči, odstraňování architektonických bariér, ve vzdělávání apod. mohli představitelé rad prosazovat u státních orgánů, výrobních podniků a jiných institucí jménem autority celé organizace Svazu invalidů.

Zvláštěností organizace je oproti šedesátým letům poměrně velké územní překrývání členství tj. určitá část členů smyslově či těžce tělesně postižených není organizována podle místa bydliště a často ani podle místa okresů a obvodů. Specifické základní organizace mohou překrývat i několik okresů. Existují i organizace s celostátní působností, např. ZO muskulárních distrofií.

Do roku 1989 nedoznává organizační struktura Svazu invalidů podstatných změn.

Postavení a úloha aparátu Svazu invalidů

Administrativu činností Svazu a jeho velených orgánů včetně styku se státními orgány zajišťoval aparát organizace. Ve Federálním výboru pracovalo 10–12 odborných pracovníků v sekretariátu tajemníka, v mezinárodním, ekonomickém a politickoorganizačním oddělení, kam patřily redakce časopisů *Elán* a *Gong*.

Sekretariát Svazu invalidů v České republice byl značně rozsáhlejší. V pracovním úvazku bylo okolo 60 osob. Oddělení sociální rehabilitace I. zabezpečovalo vedle realizace usnesení rad sluchově a tělesně postižených celou agendu péče o sluchově a tělesně postižené v protetice, vzdělávání, pracovním uplatnění, tlumočnických služeb, odstraňování architektonických bariér, sociální rehabilitace, rekreace a dětských táborů apod. Obdobné úkoly mělo oddělení sociální rehabilitace II., starající se o činnosti pro vnitřně a zrakově postižené. Zabezpečovalo i výcvik vodících psů, metodicky vedlo činnost slepecké tiskárny a knihovny.

Oddělení politickoorganizační se zabývalo stykem a řízením okresních výborů, organizováním zájmové umělecké činnosti, sportovních soutěží, organizováním mládeže apod. Ekonomické oddělení mělo na starost komplexní ekonomickou agendu včetně přípravy rozpočtů pro jednotlivá oddělení, ekonomické rozbory, stavební přípravu rekonstrukcí objektů Svazu a správu čtyř rekreačních zařízení. Oddělení sociálně právní připravovalo připomínky k návrhům zákonů v oblasti sociálního zabezpečení. Spravovalo právní agendu Svazu. Poskytovalo právní poradenství.

Do kompetence sekretariátu tajemníka spadala agenda volených orgánů, styk s ministerstvy, dalšími státními orgány a institucemi, řízení výrobních podniků Meta a personalistika.

Tolik k organizační struktuře Svazu invalidů.

Z činnosti Svazu invalidů v letech 1969–1990

Rozsah tohoto článku nedává prostor k širší informaci o objemu činností Svazu invalidů ve prospěch zdravotně postižených a rozsahu prosazených legislativních opatřeních či prosazených cílů i vůči jiným organizacím. Často jsou kladeny otázky, zda byl Svaz invalidů politickou organizací s převažujícími budovatelskými závazky, oslavnými politickými projevy apod. Ano, byl také takovouto organizací. Úlita době. Vůbec to však nebyla dominantní činnost. Svaz byl politickou organizací především svou nezpochybnitelnou autoritou, kterou prosazoval legislativní požadavky u vlády či resortů práce a sociálních věcí, školství a zdravotnictví v oblastech sociálních opatřeních, vzdělávání, výroby a vývoje kompenzačních pomůcek, odstraňování architektonických bariér. Se svými 140 tisíci členy byl ve společnosti respektovanou organizací. Svou rozsáhlou činností přispíval nemalou měrou k aktivitám ve prospěch zdravotně postižených, jejich vzdělávání pracovního uplatnění, informovanosti a sociální rehabilitace.

Při ústředních orgánech Svazu byly ustaveny pracovní skupiny z řad odborníků, zástupců resortů a pracovníků Svazu k návrhům na řešení některých potřeb a cílů vedoucích k lepšímu životu zdravotně postižených. Z jejich iniciativy se konaly celostátní odborné semináře např. k architektonickým bariérám v bydlení a dopravě, k lepšímu vzdělávání a přípravě na povolání, odstraňování informačních bariér nevidomých a sluchově postižených. Z iniciativy Svazu bylo v roce 1979 zahájeno pravidelné televizní vysílání pro neslyšící. Na návrh Svazu přijala vláda zásadu, že 4 promile nových bytů bylo bez bariér a byla k tomu přizpůsobena i občanská vybavenost. Z podnětu Svazu bylo postaveno 250 bezbariérových bytů v Kladně Kročehlavech a další pak v Brně Vinohradech, Otrokovicích, v Praze na Jižním městě a na dalších místech. Norma bezbariérovosti se dostala do zákona. Byla zdůrazněna odpovědnost konstruktérů a projektantů k projektům nových autobusů, tramvají, vagonů i přístupnosti metra v Praze.

Ve čtyřech rekreačních střediscích Svazu pobývalo ročně okolo 4 000 členů za minimální poplatek. Ve střediscích se konaly odborným personálem vedené psychorehabilitační kurzy pro diabetiky, kardiaky, astmatiky, těžce tělesně postižené a náhle ohluchlé. Kurzy se konaly i pro rodiče postižených dětí. Svaz zajišťoval i dětské tábory s rehabilitačním programem doma i v zahraničí.

Svaz vydával měsíčníky Elán a Gong a odborné publikace k programům sociální rehabilitace, odstraňování architektonických bariér, výchově a vzdělávání smyslově a tělesně postižených. Vydal první rozsáhlý slovník znakového jazyka.

Výrobní podniky v organizacích zdravotně postižených

Většina organizací zdravotně postižených vždy od svého založení usilovala o zřízení vlastních výrobních provozoven, které by dávaly zaměstnání jejich členům, a tím je finančně zabezpečily, ale též aby případně přinášely samotné organizaci malý zisk. Tyto záměry a realizace většinou neměly dlouhého trvání. V období mezi válkami skončily provozovny např. pro nedostatek zakázek či z jiných finančních důvodů. Po založení Ústřední jednoty invalidů začala také tato organizace úspěšně rozvíjet výrobní činnost. Při založení Československého svazu invalidů, kam ÚJI vstoupila jako celek, byly provozovny předány Ústřednímu svazu družstev. Obdobně byly politickým rozhodnutím v roce 1965 zrušeny prosperující provozovny Československého svazu invalidů, založené rozhodnutím sjezdu Svazu v roce 1959. Opět byly předány do svazku výrobních družstev. Teprve třetí pokus měl více jak dvacetileté trvání.

Usnesením sjezdu Sdružení svazů invalidů 12. 4. 1969 byl zřízen výrobní podnik **Meta** s cílem rozšířit možnosti zaměstnanosti zdravotně postižených a zabývat se vývojem a výrobou různých kompenzačních pomůcek pro ně. V neposlední řadě z kladných hospodářských výsledků finančně přispívat na činnost organizací Sdružení invalidů. Podnik se intenzivně rozrůstal a v osmdesátých letech minulého století zaměstnával více jak pět tisíc zdravotně postižených ve čtyřech samostatných podnicích Meta v Praze, Brně, Ostravě a v Plzni. Více jak 80 % pracovníků mělo změněnou pracovní schopnost a 20 % z nich mělo příznáno charakter osoby s těžkým zdravotním postižením. Roční hrubý zisk dosahoval více jak 80 mil. Kč. Příspěvek na činnost Svazu se pohyboval mezi 40–50 mil. Kč ročně.

Meta z vlastních zdrojů financovala rekonstrukce desítek objektů provozoven, a také financovala výstavbu nových bezbariérových závodů v Kladně Kročehlavech, Brně Vinohradech a v Hrabyni u Opavy s cílem zaměstnávat v nich především těžce zdravotně postižené z nedalekých nových bezbariérových bytů. Ve všech výrobních podnicích byla věnována pozornost rekvalifikačním kurzům, včetně dlouhodobých především pro těžce zdravotně postižené – imobilní např. v oboru programátor.

Všechny podniky se zabývaly výrobou, vývojem i dovozem osobních kompenzačních a rehabilitačních pomůcek. Byly to různé pomůcky pro imobilní, usnadňující jejich pohyb a osobní obsluhu, pomůcky pro diabetiky jako např. inzulinová pera, mamární epitézy, elektronické pomůcky včetně kooperační výroby sluchadel švýcarských sluchadel Rexton. Ve spolupráci s Čs. akademií věd byla založena společná Laboratoř smyslových náhrad ve které vznikla řada elektronických pomůcek pro sluchově postižené včetně kochleárních implantátů. Pomůcky z Mety byly též vydávány na lékařský předpis. Mnoho dalších z nich bylo prodáváno členům Svazu z 20–80% slevou. Rozdíl v ceně byl hrazen Svazem z finančních příspěvků Mety.

Významným příspěvkem podniků Meta pro zdravotně postižené byly služby. Např. instalace složitých pomůcek v bytech, výcvik vodících psů pro nevidomé, servis ručního ovládání, servis sluchadel, servis pomůcek apod.

Výrobní podniky Meta byly v rámci transformace Svazu invalidů na Sdružení zdravotně postižených převedeny na tuto organizaci včetně veškerého movitého i nemovitého majetku. Majetek pak byl převeden podle dohodnutého klíče na organizace Sdružení, tj. nově vzniklé Svazy sluchově, tělesně, vnitřně a zrakově postižených.

Tento článek nemůže postihnout všechny aspekty spolčování a spolkové činnosti zdravotně postižených. Nemůže také postihnout všechny skutečnosti, které se udály. To by si zasloužilo hlubší studium a rozbor. Přesto jeden aspekt přetrvává.

V celé historii spolků zdravotně oslabených je patrná snaha sjednotit spolky jednotlivého druhu postižení do jedné organizace, která by byla silným a respektovaným partnerem státu. Ne vždy se sjednocení podařilo. Když ano, nemělo dlouhého trvání. Ne jen z ekonomických či politických důvodů ale též pro osobní spory a nenaplněné ambice jednotlivců. Svaz invalidů, odmyslíme si jeho přikázané sjednocení, myšlenku organizace s autoritou naplňoval. Skutečně mnohé a mnohé se mu podařilo prosadit. Mluvil jedním hlasem ač se požadovaná opatření týkala jakékoliv skupiny postižení. Výhodou Svazu také bylo, že pro spolkovou činnost jednotlivých skupin postižení, především v místech jejich soustředění, vytvořil nezanedbatelné ekonomické podmínky.

Vytvořit jednu jedinou společnou organizaci zdravotně postižených je nesplnitelný ideál. Různorodost zdravotního postižení nezná hranic a každý jednatel má své individuální potřeby a požadavky. Přesto může jedna jednota existovat. Jednota v respektu a pochopení jednoho postižení k druhému postižení.